

ПРО ЄДИНУ СИСТЕМУ ЗБОРУ ТА ОБЛІКУ ВНЕСКІВ

Досліджено систему збору та обліку внесків у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування та впровадження єдиного соціального внеску.

In this paper the system of collection and accounting fees in the system of compulsory social insurance and the introduction of the single social tax.

Серед основних напрямів соціальної політики, визначених програмою уряду, першорядним є забезпечення надійного соціального захисту громадян через розвиток і вдосконалення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування з одночасним зменшенням фінансового навантаження на фонд оплати праці. Нині згадана система потребує змін, адже тільки через реформування можна буде істотно підвищити її дієвість та ефективність.

Йдеться насамперед про реформування адміністративної системи соціального страхування через створення єдиної системи збору та обліку страхових внесків і запровадження єдиного соціального внеску і перерозподіл структури страхових внесків до фондів між роботодавцями та працівниками; впорядкування виплат залежно від участі у страховій системі тощо.

Робота урядовців у цьому напрямку останнім часом активізувалася, але наукових досліджень чи рекомендацій про єдину систему збору та обліку внесків в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування немає.

Проблемними питаннями загальнообов'язкового державного соціального страхування (пенсійного, від нещасних випадків на виробництві та профзахворювань, на випадок безробіття та тимчасової втрати працездатності) певною мірою займалися Ф. Бутинець, Т. Злотницька, І. Сухомлин, З. Сахацька, І. Назарбаєва, А. Ліпатов, І. Коваленко, Д. Колесников, Д. Шинкаренко та інші науковці.

Однак детально питання запровадження єдиної системи збору та обліку внесків, що сприятиме злагодженій роботі системи загальнообов'язкового страхування, а стандарти життя українців наблизить до європейських, не розглядалися жодним науковцем.

Мета статті – аналіз чинної системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні та пропозиції щодо її вдосконалення з метою стабільного функціонування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Рамковий Закон України "Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР передбачає п'ять самостійних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування [2]. Нині в Україні запроваджено чотири види страхування: від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, з тимчасової втрати працездатності, на випадок безробіття та пенсійне. Створено відповідні Фонди, що збирають, акумулюють кошти, котрі надходять від платників внесків – страхувальників-роботодавців і застрахованих осіб та в разі настання страхового випадку –забезпечують надання соціальних послуг і матеріального забезпечення.

Система соціального страхування дає реальну можливість посилити соціальний захист громадян, але потребує розвитку і вдосконалення адміністративна структура без зміни принципів засад системи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

11 липня 2005 р. Розпорядженням Президента України № 1114/2005-РП "Про заходи щодо вдосконалення системи загальнообов'язкового страхування" з метою вдосконалення управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування та поліпшення матеріального забезпечення застрахованих осіб було доручено розробити стратегію підготовки та реалізації переходу до сплати єдиного соціального внеску, передбачивши уніфікацію бази справляння внесків та об'єднання всіх фіскальних функцій фондів соціального страхування в єдиному органі, переорієнтування функцій і структури цих фондів на роботу з населенням, мінімізацію їх адміністративних видатків, перегляд та об'єднання окремих функцій, що дублюються різними фондами.

Нині дійсно спостерігається певне дублювання функцій реєстрації страхувальників, збору страхових внесків та контролю за їх сплатою, ведення кожним фондом "своїх" інформаційної бази даних. Крім того, різні бази нарахування значно ускладнюють роботу роботодавця під час нарахування страхових внесків та опрацювання документів щодо звітності. У робочі органи фондів на місцях щокварталу роботодавці зобов'язані подавати в установлені строки та по установленій кожним фондом формі звіти про нарахування і перерахування страхових внесків та витрачання коштів відповідних фондів.

Програмою економічних реформ України на 2010 – 2014 рр. передбачено запровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та його відокремлення від єдиного податку.

Законом України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування” передбачено вирішення наведених питань [4].

Виключно цим Законом визначаються:

- принципи збору та ведення обліку єдиного внеску;
- платники єдиного внеску;
- порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску;
- розмір єдиного внеску та пропозиції його розподілу за видами загальнообов’язкового державного соціального страхування;
- орган, що здійснює збір та веде облік єдиного внеску, його повноваження та відповідальність;
- склад, порядок ведення та використання даних Державного реєстру загальнообов’язкового державного соціального страхування;
- порядок здійснення державного нагляду за збором та веденням обліку єдиного внеску.

Норми цього Закону поширюються на роботодавців та інших платників, які сьогодні обов’язково сплачують страхові внески на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування, загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. З 1 січня 2011 р. вони вважатимуться платниками єдиного внеску.

Цей законодавчий акт передбачає консолідувати в одному органі подібні для всіх фондів функції, наприклад щодо взяття на облік платників, формування та ведення Державного реєстру соціального страхування (інформаційної системи відомостей про платників єдиного соціального внеску та застрахованих осіб), забезпечення єдиної звітності щодо сплати соціального внеску, здійснення контролю за повнотою та своєчасністю справляння єдиного соціального внеску, стягнення заборгованості.

В Україні запроваджується сплата єдиного соціального внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування, який замінить нинішні страхові внески, що сплачуються до згаданих вище чотирьох фондів соціального страхування і згодом розподілятиметься на централізовані рахунки фондів соціального страхування. При цьому для призначення страхових виплат і соціальних послуг і цільового використання коштів фонду соціального страхування використовуватимуть дані Державного реєстру соціального страхування.

Розмір єдиного соціального внеску, а також пропорції його розподілу за видами загальнообов’язкового державного соціального страхування встановлюватимуться Верховною Радою України за результатами актуарних розрахунків фондів соціального страхування. Тобто за кожним видом страхування має бути зроблено розрахунки для складання проектів бюджетів фондів на відповідний рік, потрібних для забезпечення фінансової стабільності кожного з фондів.

Запровадження єдиного соціального внеску вимагає нової системи адміністрування, збирання й обліку страхових внесків.

Оскільки Пенсійний Фонд має відповідну кадрову та програмно-технічну бази, то саме цей Фонд здійснюватиме функції, пов’язані з формуванням страхових коштів всієї системи загальнообов’язкового державного соціального страхування.

Унаслідок запровадження єдиного внеску значно спрощується процедура взаємодії платників з фондами щодо його сплати, оскільки контактувати з цього питання потрібно тільки з Пенсійним фондом. Буде запроваджено єдину базу для нарахування страхових внесків, одну форму фінансових звітів, актів перевірок тощо. За розрахунками науковців, загальна економія в роботодавців у зв’язку з новим порядком адміністрування страхових внесків становитиме більш ніж 2 млрд грн на рік.

Централізована база даних про роботодавців і застрахованих осіб дасть змогу швидко виявити неплатників єдиного внеску або тих, хто сплачує внесок вибірково або не в повному обсязі та сприятиме скороченню “тіньової” економіки та збільшенню доходів усіх фондів соціального страхування.

У застрахованих осіб з’явиться можливість у будь-який час отримувати інформацію, які страхові внески та в які фонди сплачує за них роботодавець.

Збільшення надходжень до фондів дасть можливість збільшувати розміри страхових виплат, запровадити в майбутньому з використанням єдиної системи збору страхових внесків другий рівень обов’язкового пенсійного страхування (ввести накопичувальні рахунки) та обов’язкове медичне страхування.

Функції фондів соціального страхування дещо змінюються, але за ними залишаються всі їхні основні функції: керівництво та управління окремими видами соціального страхування, акумуляція страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечення фінансування виплат за соціальним страхуванням та інші функції згідно зі статутами фондів, тобто їхню діяльність буде переорієнтовано на роботу з населенням. Звільнившись від значної частини адміністративних обов’язків, фонди зможуть більше уваги приділяти застрахованим особам.

Завдяки уніфікації бази нарахування єдиного внеску, спрощенню процедури сплати страхових внесків для роботодавців, впровадженню прозорої й ефективної системи обліку та контролю за фінансовими та інформаційними потоками в системі соціального страхування буде досягнуто реальних позитивних змін, зокрема збільшення чисельності платників внесків, поліпшення платіжної та звітної дисципліни платників тощо. Крім цього, як свідчать підрахунки урядовців, для суб'єктів підприємницької діяльності щороку на 3 млн зменшиться кількість звітів, які вони подають, та на 400 тис. кількість перевірок. Економія з адміністрування за рахунок цього становитиме до 100 млн на рік [5]. При цьому скорочуються видатки на ведення реєстрів платників страхових внесків у трьох фондах соціального страхування (економія близько 60 млн грн на рік). Також скорочуються видатки державного реєстру, який взаємодіятиме тільки з Пенсійним фондом.

Слід зазначити, що збільшення надходжень до фондів за рахунок розширення бази нарахування страхових внесків та скорочення адміністративних видатків дасть можливість наростити розміри страхових виплат, запровадити другий рівень обов'язкового пенсійного страхування через уведення індивідуальних накопичувальних рахунків і дозволить ввести обов'язкове медичне страхування без підвищення страхових тарифів.

Варто згадати п'ятий вид соціального страхування – медичне страхування, передбачений основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Нині у Верховній Раді України зареєстровано кілька законопроектів щодо запровадження цього виду страхування. На нашу думку, доцільно було б об'єднати уже запроваджене державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням і медичне страхування. Тобто замість п'яти видів соціального страхування слід запропонувати функціонування чотирьох видів страхування і, як наслідок, реорганізувати Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на Фонд загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування України. Одночасно передбачити, що Фонд медичного страхування не буде виконувати функції, пов'язані зі збиранням внесків, котрі збиратиме один орган для всіх видів соціального страхування у складі єдиного соціального внеску.

Запропоноване перетворення дасть змогу уникнути збільшення витрат на організаційні моменти та дублювання низки функцій зі страхування здоров'я.

Крім того, слід врахувати, що потреба в медичному обслуговуванні та наданні допомоги по тимчасовій непрацездатності для працюючих осіб здебільшого виникає в разі настання одного й того самого страхового випадку.

Розщеплення єдиного внеску в автоматизованому режимі здійснюватиме Державне казначейство на централізовані рахунки фондів. З рахунків, відкритих у Державному казначействі, можна здійснювати тільки операції щодо перерахування страхових коштів на рахунки фондів соціального страхування відповідно до визначених законом пропорцій і повернення безпідставно або помилково сплачених сум єдиного внеску та штрафних санкцій. Це унеможливить будь-яке втручання Пенсійного фонду в розподіл сум єдиного внеску.

Також передбачено, що за діяльністю Пенсійного фонду України щодо збору єдиного внеску, обліку надходжень від його сплати та контролю за його сплатою Мінпраці та Мінфін здійснюють державний нагляд. Крім того, з ініціативи органів державного нагляду може призначатися аудиторська перевірка діяльності Пенсійного фонду України з питань сплати єдиного внеску.

Що стосується зменшення навантаження на фонд оплати праці, то питання зменшення розмірів страхових внесків вважається доцільним розглянути після запровадження нового порядку їхнього збору, оскільки в результаті централізації збору загальна сума доходів надходжень до фондів може суттєво змінитися.

Особливість України, порівняно з іншими європейськими країнами, є не загальні високі ставки нарахувань на фонд оплати праці, а інша пропорція їхнього розподілу між роботодавцями та застрахованими особами. Загальний розмір страхових внесків в Україні (40,71 %), навіть дещо нижчий, ніж у Німеччині, Франції, Австрії, Польщі, Угорщині (42–50 %). Але, порівняно з іншими країнами, ми маємо досить високу питому вагу розміру страхових внесків.

Страхові внески в Україні сплачуються в таких пропорціях: роботодавці – 91,3 %, застраховані особи – 8,7 %, що є найнижчим показником, порівняно з країнами Європи (міжнародними конвенціями допускається участь застрахованих осіб у соціальному страхуванні в розмірі до 50 % загальної суми фінансування).

Внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування не можуть бути включені до системи оподаткування, оскільки за своєю суттю не є податками.

Потреба в розмежуванні податкової системи із системою державного соціального страхування знайшла своє відображення в окремих статтях Конституції України: ст. 46, що визначає право громадян на соціальний захист, яке гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, та ст. 67, якою визначено обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, установлених законом [1].

Тому відповідно до Закону (ч.2 ст.8) єдиний внесок не включається до складу податків, інших обов'язкових платежів системи оподаткування. На єдиний внесок не поширюється податкове законодавство.

Запровадження єдиної системи збору та обліку внесків дасть змогу зменшити адміністративні видатки, скоротити чисельність працюючих у Фондах та вивільнені кошти перерозподілити на інші потреби, зокрема на поліпшення якості надання послуг застрахованим особам. Уніфікація та контроль усіх фінансових потоків у системі соціального страхування, у свою чергу, підвищить ефективність і прозорість використання страхових коштів, створить рівні можливості для матеріального забезпечення застрахованих громадян та забезпечить стабільне функціонування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Упровадження єдиного соціального внеску дозволить зменшити навантаження на фонд оплати праці підприємств.

Закон має велике значення для подальшого розвитку економічної та соціальної сфери в Україні, створення більш сприятливих умов для роботи суб'єктів господарювання, забезпечення прав застрахованих осіб.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Законом України від 14 січня 1998 р. № 16/98-ВР // ВВР України. – 1998. – № 23. – С. 121.
3. Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2213-III // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 34. – С. 10.
4. “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування” : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2464-VI // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 61. – С. 13.
5. Щодо адміністрування соціальних податків // Праця і зарплата. – 2010. – № 16 (692). – С. 2.

Надійшла до редколегії 01.06.2010 р.